
James Chapman

The British at War. Cinema, state and propaganda, 1939-1945

Londen (IB Taurus), 1998, geïll., 308 p., £ 29.95, ISBN 186064158x

De Britse cinema uit de periode 1939-1945 is al jaren een omstreden onderwerp onder (film)historici. Tijdens en vlak na de oorlog stelde een groep vooraanstaande critici, onder wie Paul Rotha en Roger Manvell, dat de Britse film in die periode eindelijk zijn ware roeping had gevonden: op een sobere, realistische manier eigentijdse problemen voor een groot publiek inzichtelijk maken. Ze verwezen naar het succes dat films als *IN WHICH WE SERVE* en *FIRES WERE STARTED* bij zowel de critici als het publiek hadden. Dit doorzetten van de realistische benadering schreven ze in eerste instantie toe aan de Britse documentaire beweging. In de jaren dertig konden ze met hun ideeën nog niet op waardering rekenen, maar tijdens de oorlog moesten ook verstokte tegenstanders toegeven dat de documentaristen het bij het rechte eind hadden gehad. Later werd er echter op gewezen dat de Britse cinema tijdens de oorlogsjaren ook heel andere, niet-realistische films had voortgebracht, zoals de producties van Michael Powell en Emeric Pressburger of de buitengewoon populaire kostuumdrama's van de Gainsborough Studios. Begin jaren tachtig ontdekten historici in de regeringsarchieven dat bepaalde realistische films, die altijd als voorbeeld waren aangehaald, zeker niet zo populair waren geweest als men had doen geloven. Ook bleek uit de archiefstukken dat de invloed van de documentaire beweging

de nodige nuancering behoefde. Dergelijke empirische studies stonden overigens in schril contrast met de op structuralisme en semiotiek gebaseerde tekstanalyses van vertegenwoordigers van de *Screen*-school, die in de jaren tachtig ook de filmproductie uit de periode 1939-1945 ontdekten. Andere bronnen, methoden en interpretaties: voor de Britse filmgeschiedschrijving was de Tweede Wereldoorlog alles-behalve afgelopen.

Zoals James Chapman zelf ook in de introductie aangeeft, kan zijn boek niet los worden gezien van de plank vol literatuur die al over dit onderwerp bestond. Toch is *The British at War* een welkome aanvulling daarop. Niet alleen heeft Chapman een breed scala aan primaire en secundaire bronnen bestudeerd (alleen aan *oral history* heeft hij zich niet gewaagd) maar ook heeft hij gepoogd zijn betoog te onderbouwen door verschillende methodische benaderingen toe te passen. Uitgangspunt is het gebruik van film als propaganda, die niet zoals in de totalitaire staten *top-down* gestuurd werd maar het resultaat was van 'onderhandelingen' (vaak letterlijk) tussen overheid en filmindustrie. Chapman ontdoet het begrip propaganda van zijn negatieve betekenis en behandelt het als het (al dan niet openlijk) overbrengen van normen en waarden. In het eerste deel van het boek introduceert hij de organisaties die betrokken zijn bij de propaganda-activiteiten en

analyseert hun beleid. Centraal staat het Ministry of Information (moi). Chapman toont aan dat het moi in de eerste maanden van zijn bestaan slecht was voorbereid op zijn taak en onnodige blunders maakte, maar dat het zich in de loop van de oorlog tot een effectieve organisatie ontwikkelde, die tot een consensus met de filmwereld wist te komen over wat wel en niet over het voetlicht gebracht moest worden.

In het tweede deel staan de films centraal. Chapman analyseert een selectie uit de totale productie, variërend van speelfilms waarin de strijdkrachten de hoofdrol speelden tot korte informatieve documentaires, van docudrama's tot epische films over de heldendaden van weleer, onder vijf verschillende gezichtspunten. Er zitten verrassende analyses tussen (bijvoorbeeld van de 'vergeten' OUR FILM uit 1943, waarin medewerkers van de Denham Studios de Sovjet-Unie ten voorbeeld stelden), maar soms ook gaat de schrijver erg kort door de bocht. Zo weet hij over ONE OF OUR AIRCRAFT IS MISSING, een speelfilm over de verzetsbeweging in Nederland (de categorie 'Friend and Foe'), niet veel meer op te merken

dan dat 'it benefited from locations in the Fenslands of East Anglia, which resembled the flat Dutch landscape more convincingly than studio interiors'. Uit Nederlands bronnenmateriaal is bekend dat er heel wat te doen was over de representatie van ons land in deze Powell en Pressburger-productie. Chapmans blik is inderdaad beperkt tot de Angelsaksische literatuur, hetgeen, het moet gezegd worden, typerend is voor veel Britse filmhistorici.

The British at War past goed in de reeks 'Cinema & Society' die na een kwijnend bestaan bij Routledge nu bij IB Taurus onder de voortvarende leiding van Jeffrey Richards een nieuwe elan heeft gevonden. Chapmans boek is géén overzichtswerk waarin de totale filmproductie tussen 1939 en 1945 aan bod komt. Sommige kassuccessen worden in het geheel niet besproken, terwijl de oorlogsdocumentaires van Humphrey Jennings elders (door Dai Vaughan bijvoorbeeld in *Portrait of an Invisible Man*) beter geanalyseerd zijn. Maar als frisse kijk op de stand van zaken in de Britse filmhistoriografie heeft het boek genoeg te bieden.

Bert Hogenkamp